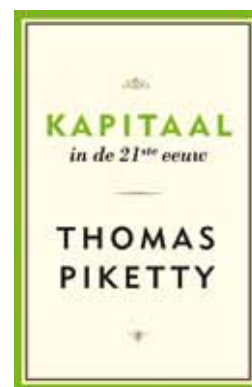

PIKETTY IN DE KLAS

Franse econoom biedt stof voor drie vakken

Het spraakmakende boek *Kapitaal in de 21ste eeuw* is niet alleen geschikt voor de lessen economie. Jelmer Evers en Ferry Haan bespreken het werk van de Franse econoom Thomas Piketty en laten zien op welke wijze de inhoud gebruikt kan worden tijdens (vakoverstijgende) lessen economie, geschiedenis en maatschappijleer.

Jelmer Evers is docent geschiedenis op UniC in Utrecht. **Ferry Haan** is docent economie op het Jac. P. Thijssse College in Castricum.

In de boeken van Jane Austen werken de hoofdpersonen niet, ze rentenieren. Tekening uit *Pride and Prejudice* door C.E. Brock, 1895.

Begin november stond Thomas Piketty in een uitverkocht Paradiso in Amsterdam. Voor wie niet beter wist, zou denken dat het hier ging om een populaire Franse zanger. Maar Thomas Piketty (1971) is geen zanger, hij is een econoom. Een econoom die Paradiso uitverkoopt. Uitzonderlijk. Hij dankt zijn populariteit aan zijn boek *Kapitaal in de 21ste eeuw* (in Nederland uitgegeven door De Bezige Bij). De Engelstalige versie stond drie weken lang op de eerste plaats van de boekenlijst van The New York Times. Ongewoon voor een economisch boek dat ook nog eens zevenhonderd pagina's telt. Het bijzondere aan het boek van Piketty is dat hij gegevens heeft verzameld over een periode van ruim tweehonderd jaar. De econoom heeft in kaart

gebracht hoe in Frankrijk het vermogen is verdeeld sinds de bestorming van de Bastille in 1789. Hiervoor moest hij diep in de krochten duiken van de Franse belastingdienst. Het is Piketty gelukt om een min of meer doorlopende reeks gegevens over Frankrijk in de laatste twee eeuwen te verzamelen. Voor Engeland heeft hij een bijna identieke reeks. Voor andere landen, zoals de VS, heeft hij data tot ruim een eeuw terug. Het is vooral door deze verzameling gegevens, en de overtuigingskracht daarvan, dat Piketty imponeert. Dat is leuk voor de wetenschap, maar ook voor het onderwijs. In het werk van de Fransman komen minstens drie schoolvakken samen. Economie, geschiedenis en maatschappijleer/-wetenschappen. Het boek van Piketty behandelt een prachtig, vakoverstijgend onderwerp, waarin leerlingen zien hoe deze gamavakken elkaar raken en aanvullen.

ECONOMIE

De economische inbreng van Piketty ligt natuurlijk het meest voor de hand. In de stof van het centraal examen hebben onderwerpen als inkomensverdeling, (de)nivellering, progressieve en andere belastingtarieven en belastingen in het algemeen een stevige plek. Piketty raakt aan al deze onderwerpen en voegt toe dat de inkomensverdeling weliswaar belangrijk is, maar de vermogensverdeling op lange termijn misschien nog wel belangrijker. Vermogen is een ondergeschoven kindje in het centraal examen én in de samenleving. Vermogen is moeilijk te belasten omdat het zo mobiel is. De meeste landen heffen niets of hebben een laag tarief voor heffing op vermogen. De Nederlandse vermogensrendementsheffing bedraagt 1,2 procent over het gemiddelde vermogen. Internationaal gezien is dat aan de hoge kant. Vergeleken met het toptarief op arbeid van 52 procent, stelt deze belasting natuurlijk niet veel voor. Met Piketty leren de leerlingen de samenhang te zien tussen de belastinginstrumenten en de belastinggrondslagen. Hiermee kunnen mooie opdrachten gemaakt worden. Aansluitend

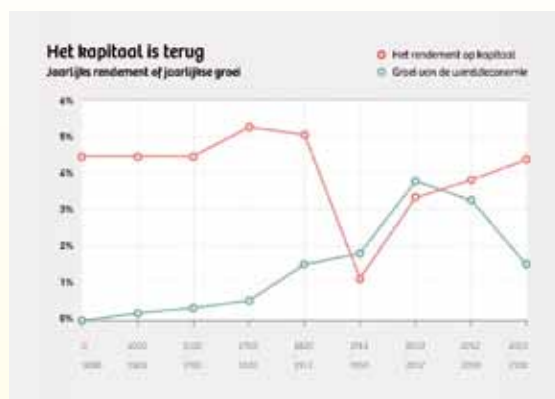

komen de onderwerpen economische groei en welvaart aan bod. De stelling van Piketty is dat in een land met een lage economische groei – lager in ieder geval dan rendement op kapitaal – de vermogensverdeling schever en schever zal worden. Deze stelling levert een brug naar de groeipotentie van een land. Wat bepaalt eigenlijk de economische groei van bijvoorbeeld Nederland? Waar hangt die groei van af?

GESCHIEDENIS

Een van de pijnlijke punten die Piketty maakt in zijn boek is dat de vermogensverdeling nu weer net zo scheef is als voor de Eerste Wereldoorlog. Piketty verwijst naar de romans van Jane Austen en Honoré de Balzac waarin kapitaal een grote rol speelt. De dialoog in Balzacs *Le Père Goriot* waarin Vautrin stelt dat Rastignac beter een rijke vrouw kan trouwen, omdat hij met werken nooit hetzelfde fortuin kan verkrijgen als met een goed gekozen huwelijk, speelt een prominente rol in het boek. In het werk van Balzac en Austen werken de hoofdpersonen niet, ze rentenieren. Naast het vinden van een rijke huwelijkspartner is het aflopen van feesten betaald met rente op staatsobligaties de belangrijkste sociale activiteit van de bovenklasse in zowel Frankrijk als Engeland in de negentiende eeuw. De parallellen tussen toen en nu liggen voor de hand. Het Frankrijk van de belle époque – de optimistische periode die eindigde met de verschrikkingen van de Eerste Wereldoorlog – heeft overeenkomsten met het huidige tijdperk. Welke overeenkomsten zijn dat? Maken wij nu dezelfde fouten als destijds? De ongelijkheid nam sterk af na de Tweede Wereldoorlog. Sociaaldemocratische nivelleringspolitiek voerde de boventoon. Het verschil binnen bedrijven tussen de laagstverdienende en de topman was veel kleiner dan nu. Waar lag dat aan? Welke politiek-economische en sociale structuren maakten deze politiek mogelijk? En in hoeverre kun je dat aanduiden als een keuze? De naoorlogse periode was volgens Piketty een anomalie. Ongelijkheid is de norm. De rijkste één procent van de bevolking heeft nu een vergelijkbaar deel van het vermogen als de rijkste één procent had voor de Eerste Wereldoorlog. Het vermogen van de bejaarde Liliane Bettencourt (erfgename van het kapitaal van L'Oréal) groeit net zo hard als dat van Bill Gates van Microsoft, terwijl Bettencourt nog nooit een dag in haar leven heeft gewerkt. Dit lijkt op het rentenieren in de negentiende eeuw. Eigenlijk kun je tijdens de geschiedenisles aan de hand van Piketty een groot deel van de negentiende en de twintigste eeuw behandelen. Dat blijkt al uit de vragen die tot nu toe voorbij zijn gekomen.

Voor de hand liggende kenmerkende aspecten zijn de industriële revolutie, de sociale kwestie, crisis van het wereldkapitalisme en toenemende westerse welvaart. Maar juist ook Domein D (Geschiedenis van de rechtsstaat) is relevant, het gaat hier bij uitstek om ideeëngeschiedenis. Niet voor niets pleit Piketty ervoor dat de economische wetenschappen hun nauwe technocratische blik loslaten en zich weer breder door geschiedenis, politicologie en sociologie laten informeren. Het is niet moeilijk om leerdoelen op te stellen vanuit Domein A. De periode die Piketty heeft bestudeerd heeft hij mooi samengevat in een grafiek (zie afbeelding 1). Aan de hand van verschillende punten op die grafiek kunnen de leerlingen ingaan op continuïteit en verandering. Waarom was er een trendbreuk na de Tweede Wereldoorlog? Vanuit die benadering kan je voor alle verschillende punten ingaan op causaliteit. Op schaal, intensiteit, duur, oorzaken en gevolgen op politiek-bestuurlijk, sociaaleconomisch en cultureel-mentaal (waaronder godsdienstig) terrein. Verder biedt *Kapitaal in de 21ste eeuw* een mooie aanleiding om met historiografie en bronnenanalyse aan de slag te gaan. Het eerste gedeelte is deels een historiografische verhandeling en een verantwoording van het brongebruik. Daarnaast biedt de online *dataset* van Piketty een mooie kans om de hardere kant van het vak te verkennen. Leerlingen kunnen de denkstappen van Piketty nagaan en zelf visualiseren met *datatools*. Hier ligt zelfs een mooie kans om met wiskunde samen te werken.

Afbeelding 1. Bron: De Correspondent, 24 maart 2014.

MAATSCHAPPIJLEER

Kapitaal in de 21ste eeuw is een buitenkans om het leerdoel 'Betekenis voor nu' veel dieper in te vullen dan nu in de syllabus geschiedenis gebeurt. Want na de analyse van Piketty zijn er natuurlijk de maatschappelijke vragen. Piketty trad op 5 november niet alleen in Paradiso op, maar eerder op de dag was hij ook te bewonderen in de Tweede Kamer. De politiek heeft van links tot rechts, in binnen- en buitenland, een grote honger naar de ►

Balzac. Schilderij naar daguerrotypie van Honoré de Balzac, 1842.

ideeën van de Fransman. Behalve de politieke consequenties heeft geschiedenis nog andere raakpunten met het werk van Piketty. De opkomst van de middenklasse is het grootste verschil tussen nu en de negentiende eeuw. Het is eenvoudig om een scenario te bedenken waarbij door robotisering juist de middenklasse weer zou verdwijnen. Dan zou de vermogensverdeling weer terug zijn bij de verdeling ten tijde van Marx. Wat stelt de opkomst (en mogelijke ondergang) van de middenklasse eigenlijk voor? De grootste vragen die Piketty aan de westerse wereld voorlegt, zijn natuurlijk vooral politiek van aard. Welke vermogensverdeling vinden wij rechtvaardig? Willen we kapitaal belasten in plaats van arbeid? Hoe dan? Krijgt Europa de handen op elkaar voor een internationale kapitaalbelasting? Welke politieke stroming heeft welk voorstel? Het vak maatschappijleer raakt aan al deze vragen.

VAKOVERSTIJGEND

Met *Kapitaal in de 21ste eeuw* in de hand is een mooi vakoverstijgend programma te maken voor de bovenbouw van havo en vwo. Met *Project Based Learning* moet je als docent je eigen onderwijs ontwerpen. Daar zijn meerdere ontwerpmodellen voor, maar je begint met einddoelen. Wat wil je precies bereiken? Dat gaat verder dan alleen maar de eindexamendoelen. De these van Piketty raakt het fundament van onze democratische samenleving. Daar mogen leerlingen over nadenken. Kijk welke metavaardigheden relevant zijn: vakoverstijgend denken, samenwerken, etc. Daarna ga je de leerdoelen, inhoud en vaardigheden per vak verzamelen en aan elkaar koppelen. Die leerdoelen vormen de basis van de *assessments*, datgene waarop de leerlingen beoordeeld zullen worden. Maak eerst op basis hiervan een aantal *rubrics*. Op die manier werk je steeds meer naar lessenseries toe. Een van de belangrijkste aandachtspunten is om het proces waarin de leerlingen gaan werken goed vorm te geven en te begeleiden. Daar zijn goede methodieken voor, zoals *design thinking* en *SCRUM*. In het voor-examenjaar hebben de EM-leerlingen vwo alle drie de genoemde vakken. Leerlingen kunnen zich op

verschillende facetten van de analyse storten. Een vergelijking tussen verschillende periodes is een optie, of een beschrijving van bepaalde personen (Marx, Balzac, Austen, Keynes, keizer Wilhelm, etc). De lessenseries kunnen afwisselend geschiedkundig, maatschappelijk en economisch zijn. Een mogelijk eindproduct is een politiek debat, waarbij deelrapporten worden ingezet om argumenten te onderbouwen. De toetsing kan bestaan uit een gemengde toets die een aantal eindexamendoelen raakt van verschillende vakken. Een andere mogelijkheid is dat leerlingen toekomstscenario's ontwerpen of interactieve datavisualisaties maken. De leerlingen verplichten om de inleiding en het eerste hoofdstuk van Piketty te lezen, lijkt een goed idee. De econoom heeft op internet ook genoeg inspiratie geleverd, zodat er materiaal te over is voor een *Flipping the Classroom*-aanpak.

In de echte wereld bestaan geen afzonderlijke vakken. Vakken zijn slechts lenzen om naar de werkelijkheid te kijken, gereedschap om een probleem te analyseren. Dat moeten we onze leerlingen ook meegeven. Dit soort projecten zijn leuk, leerzaam en halen het beste in leerlingen en docenten naar boven. En niet onbelangrijk: *Kapitaal in de 21ste eeuw* gaat over onze toekomst en die van onze leerlingen. Zij verdienen het om zich daar een mening over te vormen. ■

LITERATUUR

- PIKETTY, THOMAS, *Kapitaal in de 21ste eeuw* (Uitgeverij De Bezige Bij, Amsterdam 2014).
- CASPER, THOMAS, 'Groeierende ongelijkheid: Thomas Piketty's andere kijk op de economie', *De Groene Amsterdammer*, 27 mei 2014.
- WENT, ROBERT, 'Van die Piketty zijn we nog lang niet af', *NRC*, 24 Oktober 2014.
- WENT, ROBERT, red., *Waarom Piketty lezen?* (Amsterdam University Press, Amsterdam 2014).

Meer over Piketty (filmpjes, artikelen en data) is te vinden via www.vgnkleio.nl/kleio, evenals links naar datatools die door leerlingen gebruikt kunnen worden.

